

ГЕОГРАФІЯ ЯК СИСТЕМА НАУК

1 УРОК

Теоретична частина

Тривалий час географія існувала як описова дисципліна, що розповідала про поширення окремих компонентів географічної оболонки, їхню взаємодію та взаємозалежність.

Географія – система наук, що вивчає географічну оболонку Землі, її просторову, природну та соціально-економічну різноманітність, а також зв'язки між навколишнім середовищем і діяльністю людини.

До її складу входять три групи наук, що стосуються різних сфер знань:

- до **природничих** належать фізико-географічні науки;
- до **суспільних** – соціально- та економіко-географічні науки;
- крім того, існують **загальногеографічні** науки

Усі три групи географічних наук тісно пов'язані між собою. Їхнім спільним **об'єктом дослідження** вважають закономірності розміщення та взаємодії компонентів географічного простору на різних рівнях: глобальному, регіональному, локальному.

Геосистема – це все, що нас оточує, є геосистемами: великими й малими, природними й створеними людиною.

Геосистеми реально існують на земній поверхні, підкоряються принципам загальних зв'язків, взаємозумовленості та розвитку. На специфіку геосистем впливають їхні географічне положення, площа, конфігурація та інші територіальні особливості.

Компонентами геосистем є їхні сталі складники, які, у свою чергу, є фрагментами окремих зовнішніх оболонок Землі: речовини, що містяться в земній корі, повітряні маси, водойми, ґрунти, рослинність, тваринний світ. Елементи геосистеми – окремі неподільні матеріальні об'єкти.

Поняття «геосистема» та поняття «ландшафт» («природний комплекс») близькі, але не тотожні. Розрізняють геосистеми **природні** та **природно-антропогенні**. Останні є сукупністю взаємодіючих природних і штучних об'єктів. Подібні геосистеми формуються внаслідок будівництва й експлуатації інженерних та інших споруд, комплексів і технічних засобів, що взаємодіють з навколишнім середовищем.

Згідно з просторовими розмірами виокремлюють кілька рівнів (класів) геосистем, основними з яких є **глобальний (планетарний), субглобальний, регіональний та локальний**.

Пізнавальна та конструктивна роль географії. Роль географії у суспільстві здавна визначається передусім її пізнавальним характером, що полягає в накопиченні та зберіганні різних знань про географічний простір.

Загострення глобальних проблем створило загрозу існуванню людства на Землі, що поставило перед географією завдання оптимізації стосунків між суспільством і природою, раціоналізації господарської діяльності.

Опорний конспект

ГЕОГРАФІЯ

система наук, що вивчає географічну оболонку Землі, її просторову природну та соціально-економічну різноманітність, а також зв'язки між природним середовищем і діяльністю людини

Фізико-географічні науки

вивчають закономірності будови та розвитку географічної оболонки, а також її окремих частин

- **Загальне землезнавство** (вивчає закономірності розвитку географічної оболонки (ГО) в цілому)
Його складники – науки, що вивчають закономірності розвитку окремих компонентів ГО:
- Геоморфологія** (рельєф);
- Кліматологія;**
- Гідрологія** (водойми);
- Географія ґрунтів;**
- Біогеографія**
- **Ландшафтознавство** (вивчає природні комплекси (ландшафти), які сформувалися в межах географічної оболонки);
- **Палеогеографія** (досліджує розвиток природи Землі в минулі геологічні ери).

Соціально- та економіко-географічні науки

вивчають світосистему як результат і процес формування глобальної єдності в системі «суспільство – природа»

- **Географія населення;**
- **Географія сфери послуг;**
- **Географія промисловості;**
- **Географія сільського господарства;**
- **Політична географія** (наука про просторову організацію держав і міждержавних об'єднань, розміщення та стосунки між політичними силами, територіальні форми політичних процесів і явищ);
- **Географія культури;**
- **Медицина географія;**
- **Військова географія;**
- **Топоніміка** (наука про походження географічних назв)...

Загально-географічні науки

- **Картографія** (наука, яка охоплює вивчення, створення, редагування та практичне використання географічних карт);
- **Країнознавство** (синтетична наука про політичну, соціальну, економічну та культурологічну сфери існування окремих регіонів, країн та світу в цілому);
- **Красознавство** (наука про невелику територію, як правило, рідний край: його природу, історію, культуру, населення, господарство);
- **Геоєкологія** (вчення про вплив людської діяльності на навколишнє середовище);
- **Геоінформатика** (наука, технологія та виробнича діяльність, яка застосовує засоби інформатики для одержання, зберігання, переробки та відбору географічної інформації).

Спільний об'єкт дослідження: закономірності розміщення та взаємодії компонентів географічного простору на різних рівнях: глобальному, регіональному, локальному.

Географічний простір – складний земний планетний простір, розташований на конкретній території, який розвивається в часі й охоплює всі сфери географічної оболонки: літосферу, атмосферу, гідросферу, біосферу та антропосферу.

ГЕОСИСТЕМА

географічне утворення (тобто земний простір) різного рівня, яке складається з цілісної множини взаємопов'язаних, взаємодіючих компонентів.

Основні властивості геосистем

- **територіальність** (існує на певній території);
- **цілісність** (неподільність складників);
- **стійкість** (здатність зберігати свої властивості та структуру протягом тривалого часу);
- **саморегуляція** (здатність підтримувати зв'язки між компонентами);
- **динамічність** (постійний розвиток, мінливість);
- **відкритість** (частина складників має зв'язки з зовнішнім середовищем геосистеми)...

Види геосистем

природні;

природно-антропогенні.

Рівні геосистем

Глобальний – географічна оболонка;

Субглобальний – материки та океани, географічні пояси, природні зони;

Регіональний – природні країни, природні краї, природні області, природні райони;

Локальний – місцевості, урочища та інші.

РОЛЬ ГЕОГРАФІЇ В СУСПІЛЬСТВІ

Пізнавальна роль

- накопичення та зберігання знань про географічний простір;
- дослідження взаємодії суспільства з природою, розміщення виробництва, системи розселення.

<

Конструктивна роль

- керування соціально-економічним розвитком територій з урахуванням природних, соціальних, економічних і екологічних чинників;
- оптимізація стосунків між суспільством та природою, раціоналізація господарської діяльності;
- моделювання подальшого розвитку світу, географічний прогноз подальшого розвитку геосистем.

Практична частина

ЗАВДАННЯ ДОДОМУ

Опрацювати §1 (сторінки 4-7) підручника С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко
Знайомство з атласом 11 клас «Географічний простір Землі». Видавництво «Картографія»

Корисні матеріали

Відео за темою: <https://www.youtube.com/watch?v=WTMUmaXKo9U>

Презентація за темою: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-vstup-geografiya-yak-sistema->

Дайте відповіді на запитання

- Чому сучасну географію вважають системою наук? Назвіть її основні структурні компоненти.
- Що є об'єктом дослідження географії?
- Що таке геосистема? Назвіть рівні геосистем.
- Поясніть значення понять: географія як система наук, об'єкт дослідження сучасної географії, геосистема.
- Простежте зміни в часі появи витоків наук, що входять в сучасну систему географічних наук (за блоками). Який відрізок часу і чому сприяв появі найбільшої кількості сучасних наукових географічних напрямів досліджень?

Перевірте, чого навчилися

- Схарактеризуйте наявність тісного взаємозв'язку між природою, населенням і господарством на всіх рівнях геосистем.
- Наведіть аргументи на підтвердження або заперечення думки: «На початку ХХІ ст. географічна наука не втратила своєї пізнавальної та конструктивної ролі для розвитку людства».

Увідповідніть дослідників з відкриттям, який він зробив.

1. Васко да Гама	А. Підкорювач Північного полюсу
2. Фернан Магеллан	Б. Створив перший глобус
3. Джеймс Кук	В. Відкрив шостий материк
4. Христофор Колумб	Г. Морський шлях з Європи до Індії
5. Фрітйоф Нансен	Д. Першовідкривачі Південного полюсу
6. Мартін Бегайм	Е. Перша навколосвітня подорож
7. Роберт Пірі Беллінсгаузен, Михайло Лазарев	Ж. Вперше застосував назву «географія» до науки про Землю
8. Руаль Амундсен і Роберт Скотт	З. Очолював три навколосвітні подорожі
9. Ератосфен	И. Дослідники північного Льодовитого океану
10. Роберт Пірі	К. Відкрив нову частину світу для європейців